

М.В. Абабурка

**ДА ЁДАКЛАДНЕННЯ ПАНЯЦЦЯЎ
“МОВА ПІСЬМЕННІКА” І “МОВА МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ”**

Яшчэ ў XIX ст. Ф.дэ Сасюр вызначыў тры аб’екты лінгвістычных даследаванняў: мову (*lingua*), маўленне (*parole*) і маўленчую дзейнасць (*langage*). У XX ст., асабліва ў другой палове яго, пры актыўным вывучэнні разнастайных тэкстаў названыя аб’екты або перакрываюцца, або змешваюцца, або зблытваюцца. Найперш гэта з’ява адлюстравалася ў тэрміналогіі, нават і ў такіх шырокавядомых паняццях, як “мова пісьменніка” і “мова мастацкай літаратуры”.

Шпаркае развіццё семіётыкі, тэорыі інфармацыі, лінгвастылістыкі, лінгвапрагматыкі, лінгвістыкі тэксту (транслінгвістыкі), тэксталогіі (у самым шырокім разуменні гэтага тэрміна) прымушае ці дыферэнцыраваць указаныя паняцці (параўн.: стылістыка тэксту, граматыка тэксту, семіётыка тэксту, прагматыка тэксту і інш.), ці ўвогуле адмовіцца ад іх як ад лінгвістычных тэрмінаў (гл., напрыклад, “Лингвистический энциклопедический словарь”. – М.: СЭ, 1990). У чым тут завадка, як гаворыцца ў народзе, разбяромся па парадку.

У “Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі” чытаем: “МОВА ПІСЬМЕННІКА, сістэма па-мастацку асэнсаваных агульнаўжывальных і індывідуальных моўных сродкаў, якая служыць для выражэння ідэй, думак, пачуццяў пісьменніка ў мастацкіх і публіцыстычных творах” і “МОВА МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ, разнавіднасць агульналітаратурнай мовы, якая, паўтараючы (адлюстроўваючы) у мастацка асэнсаванай форме яе складаную і шматаспектную сістэму, мае свае спецыфічныя функцыі, спосабы выражэння, служыць сродкам перадачы думак і пачуццяў пісьменнікаў” (т.3, с. 655, 657). Параўнаўшы прыведзеныя дэфініцыі, адразу заўважаем, што другая як бы “паглынае” першую, а першая ўвогуле эклектычная. Эклектызм нам бачыцца ў тым, што ніводзін пісьменнік, нават самы масціты, не мае “сістэмы... індывідуальных моўных сродкаў”, бо, як вядома, слоўнік – гэта не сама мова, а толькі яе падсістэма. Іншых “індывідуальных моўных сродкаў” у творах любога пісьменніка не знойдзем.

Што да самога паняцця “мова пісьменніка”, то яго можна выкарыстоўваць або метанімічна (мова Фр. Скарыны – гэта Скарынаў варыянт старабеларускай кніжна-пісьмовай мовы), або перыфрастычна (мова Я.Купалы і Я.Коласа – гэта сучасная беларуская літаратурная мова, як і зямля двух Міцкевічаў – гэта Беларусь). А рознага роду творчыя намаганні пісьменнікаў, што займаюцца літаратурнай дзейнасцю прафесійна (як прафесіяналы), з’яўляецца не чым іншым, як спецыфічнымі рысамі (асаблівасцямі) індывідуальнага стылю таго ці іншага пісьменніка, надзвычай цесна звязанымі з яго светапоглядам і творчым метадам, манерай пісьма і схільнасцю да пэўнай эмацыянальна-экспрэсіўна-ацэначнай лексікі, фразеалогіі, увогуле тропікі і шмат інш.

У цеснай сувязі з толькі што сказаным можна паўнапраўна канстатаваць, што выразы “мова верша”, “мова апавядання” і нават “мова канстытуцыі” алагічныя, бо ў гэтых жанрах мастацкага і афіцыйнага стылю выкарыстаны пэўныя маўленчыя сродкі, уласцівыя гэтым стылям, у цесным узаемадзеянні з агульнамоўнымі, агульнанароднымі, агульнапрынятымі, або міжстылёвымі (стылістычна нейтральнымі) сродкамі. Таму лагічнай гаварыць і пісаць “паэтыка (стылістыка, вобразныя сродкі) верша”, “стылістыка (маўленчыя, выяўленчыя сродкі) апавядання”, “стылістыка (асаблівасці тэксту, тэксталогія) канстытуцыі” і г.д. У гэтым плане больш стасуецца тэрмін “стыль”, а не “мова” (параўн. і адпаведныя назвы даследаванняў: “Стылістыка публіцыстычных жанраў” М.Я.Цікоцкага (Мн., 1971), “Стыль прозы Я.Коласа” Д.І.Гальмакова (Мн., 1973), “Стыль пісьменніка” (Мн., 1974) і інш.). Праўда, сустракаюцца і такія назвы навуковых прац, як “Мова беларускай пісьменнасці XIV – XVIII стст” (Мн., 1988) і “Мова выданняў Францыска Скарыны” (Мн., 1990), у якіх “паказваецца развіццё мовы старажытнай беларускай пісьменнасці на прыкладзе змяняльных часцін мовы – назоўніка, прыметніка, лічэбніка, займенніка, дзеяслова, прыслоўя” (цыт. з анатацыі першай працы).

Тэрмін “Мова мастацкай літаратуры” – гэта абагульненне, з аднаго боку, такіх паняццяў, як “вершаваная мова” і “празаічная мова”, а з другога як “мова паэзіі”, “мова прозы” і “мова драматургіі”. Калі паняцце “мова мастацкай літаратуры” падаецца і ўспрымаецца як паняцце “стыль” (мастацкі, літаратурна-мастацкі, мастацкай літаратуры, літаратурна-мастацкіх твораў), то адпаведна паняцці “мова паэзіі”, “мова прозы” і “мова драматургіі” павінны падавацца і ўспрымацца як падстылі мастацкага стылю.

У склад тэрміна “мова мастацкай літаратуры” зараз самі па сабе напрошваюцца лінгвістычныя паняцці і катэгорыі перакладазнаўства і тэксталогіі, якія чамусьці ў беларускай філалогіі лічацца толькі літаратурна-научымі дысцыплінамі. Лінгвістычны аналіз тэксту і інтэрпрэтацыя мастацкага тэксту як навучальныя дысцыпліны маюць практычны характар і

мала чым адрозніваюцца ад мэты і задач так званай перакладной лексікаграфіі і эдыцыі. Таму поўнасьцю не вычэрпваюць аб'ём паняцця “Мова мастацкай літаратуры”. Нам яскрава ўяўляюцца прадмет, змест і задачы такіх адгалінаванняў беларускай філалогіі, як лінгвістычная паэтыка і лінгвістычная тэксталогія, што значна дапаўняюць аб'ём паняццяў “мова мастацкай літаратуры” і “стыль пісьменніка (твора)”.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова